

Jak vícejazyčnost úspěšně/-ji podporovat

Věra Janíková, MU Brno

X. mezinárodní konference k podpoře vícejazyčnosti

Výuka cizích jazyků – Jak dál?

Praha 2. 12. 2021

Dílčí témata: *retrospektiva – status quo - perspektiva*

- Vícejazyčnost a její vnímání
- Společenský kontext, jazyková politika, kurikulární dokumenty
- Výuka (cizích) jazyků
- Čeština pro žáky s odlišným mateřským jazykem
- Podpora vícejazyčnosti nad rámec oborů vzdělávání – *translanguaging*, žitá vícejazyčnost ve školním prostředí
- Přípravné a další vzdělávání pedagogů
- Závěr

Vícejazyčnost a proč ji podporovat

- je fenoménem pro lidstvo zcela přirozeným, je svého druhu kontinuem a součástí kulturních dějin, přičemž byla i je různě uchopována: *od snu a cíle až po „noční můru“* (Weskamp, 2008: 10).
- je kulturním potenciálem, je třeba ji tak vnímat a v tomto smyslu podporovat, neboť přispívá mj. k:
 - sociálnímu uznání a integraci/inkluzi,
 - efektivnější přeshraniční komunikaci, rozvoji mezinárodní spolupráce v ekonomice, vědě, kultuře atd.
 - rozvoji interkulturní kompetence a interkulturního porozumění,
 - efektivnější jazykové výuce. (Roche (2013: 180)

SPOLEČENSKÝ KONTEXT_MĚNÍCÍ SE SPOLEČNOST

Jazyková politika:
strategické a
kurikulární
dokumenty

Žitá vícejazyčnost ve
školním prostředí

**VÍCEJAZYČNOST
a její (úspěšná) podpora**

**Podmínka: vnímání
vícejazyčnosti jako
potenciálu (ve vzdělávání i
celé společnosti)**

Výuka
mateřského/
českého jazyka –
(první jazyk +
jazyk vzdělávání v
české škole)

Výuka prvního
cizího jazyka

Ceština pro
žáky s OMJ
(čeština jako
druhý/cizí
jazyk)

Translanguaging

Vysokoškolská příprava
učitelů
Další vzdělávání
pedagogických
pracovníků

Výuka dalšího cizího
jazyka/ dalších cizích
jazyků

Jazyková politika –kurikulární dokumenty (RVP ZV)

Výuka cizích jazyků se „sladuje“ s doporučeními evropské jazykové politiky vícejazyčnosti
Rámcové vzdělávací programy (RVP ZV – od šk.r. **2013/14: Další cizí jazyk**)

- *Další cizí jazyk je od školního roku 2013/2014 vymezen jako součást vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace. Škola zařazuje Další cizí jazyk podle svých možností nejpozději od 8. ročníku v minimální časové dotaci 6 hodin)*

Aktuální úprava:

- *....vzdělávací obsah vycházející ze vzdělávacího oboru Cizí jazyk má týdenní časovou dotaci 3 hodiny a je zařazen povinně¹⁹ do 3.–9. ročníku; s výukou Cizího jazyka je možné začít při zájmu žáků a souhlasu jejich zákonných zástupců i v nižších ročnících; ~~přednostně by měla být žákům nabídnuta výuka anglického jazyka; pokud žák (jeho zákonný zástupce) zvolí jiný cizí jazyk než anglický, musí škola prokazatelně upozornit zákonné zástupce žáka na skutečnost, že ve vzdělávacím systému nemusí být zajištěna návaznost ve vzdělávání zvoleného cizího jazyka při přechodu žáka na jinou základní nebo střední školu~~*

Výuka prvního cizího jazyka

- V ČR převažuje AJ
- První cizí jazyk, ať už je jakýkoli, **vytváří základ učení** se dalším cizím jazykům.
- S ohledem na angličtinu jako první cizí jazyk v této souvislosti poznamenává Kurtz (2004, s. 115), že:

... ve výuce angličtiny musí být položen základ pro rozvoj vícejazyčnosti a interkulturní kompetence v kontextu školního jazykového vzdělávání, a to mimo jiné i v afektivní dimenzi“

„Jestliže děti nevnímají učení se již prvnímu cizímu jazyku jako dobrodružství, stává se cesta k ostatním jazykům obtížnou.“ (Legutke, 2004, s. 124)

Výuka dalšího cizího jazyka/ dalších CJ

- Zde je afektivní/ emoční rovina klíčová (motivace).
- Je vědecky prokázáno, že znalosti jednoho a především více jazyků, včetně znalostí o jejich jazykových jevech, pozitivně ovlivňují učení se dalším cizím jazykům a tento proces významně zefektivňují.
 - (Důslednější) reflektování principů didaktiky dalšího cizího jazyka (věk žáka, využívání znalostí již osvojených jazyků stejně jako navázání na používání efektivních strategií učení při osvojování jazykového i mimojazykového učiva.
 - Např.: Žák si postupně vytváří povědomí o systému svého mateřského jazyka (v našem případě českého), který však ne vždy uvědoměle srovnává se systémy těch jazyků, kterým se učí tak, aby si proces učení usnadnil. Učitel pomocí různých postupů žáky upozorňuje zejména na podobnosti/shody.
- Nejčastější konstelace pořadí jazyků je v současnosti v české škole je: AJ – NJ, AJ – RJ

Výuka mateřského jazyka (český jazyk jako jazyk vzdělávání/výuky)

- Již ve výuce mateřského jazyka je třeba u žáků rozvíjet pozitivní vztah k jiným jazykům a jiným kulturám a cíleně rozvíjet strategie učení se jazyku, což vytváří základ pro výuku jazyků dalších.
- Bude-li například ve výuce mateřského jazyka cíleně rozvíjena čtenářská gramotnost s promyšleným využíváním strategií učení pro porozumění psaného textu a jejich následnou reflexí, bude žákům usnadněn rozvoj produktivní dovednosti čtení s porozuměním v prvním cizím jazyce a posléze i v jazyce dalším.

Výuka češtiny jako druhého jazyka – žáci s OMJ: podstatná změna v poslední dekádě

- Souvisí s narůstající jazykovou heterogenitou české školní třídy.
- I česká škola se v posledních letech stává „přirozeně“ vícejazyčnou, žáci se v ní učí nejen několika jazykům, ale ve stále větším počtu se v ní učí i žáci s **OMJ** („cizinci“).
- Za pozitivní považují **řešení terminologie**: *žák cizinec x žák s odlišným mateřským jazykem*

Preferuje se termín žáci s **odlišným mateřským jazykem (OMJ)**. V tomto případě nezáleží na občanství ani na místě narození dítěte, ale na skutečnosti, že čeština je pro dítě druhým jazykem. Termín OMJ zahrnuje jak některé děti/žáky cizince tak i děti, které mají české státní občanství, ale disponují nulovou nebo omezenou znalostí češtiny.

- Základním specifíkem žáků s OMJ je to, že vyučovací jazyk je pro ně cizí (resp. druhý) jazyk. Při jejich vzdělávání tedy dochází k situaci, kdy **se současně učí nový (druhý) jazyk a zároveň se prostřednictvím tohoto jazyka učí.**

Vzdělávání žáků s OMJ

- řeší §20 školského zákona, problematika těchto žáků je v kompetenci NIDV.
- Žáci s odlišným mateřským jazykem, kteří budou mít speciální vzdělávací potřeby, které mohou být ve spojitosti se znalostí, případně neznalostí jazyka, budou od **1. 9. 2016**, patřit do skupiny žáků s odlišnými životními podmínkami a z odlišného kulturního prostředí, budou mít nárok na podpůrná opatření.
- Jedná se zejména o podporu výuky českého jazyka, rozsah je uveden v příloze č. 1 k vyhlášce č. 27/2016 Sb., podpora je pro žáky MŠ, ZŠ i SŠ.
- Současně tito žáci mají nárok na podporu v přípravě na školu od 2. stupně PO, pedagogické intervence, pokud to bude třeba, tak mohou obdržet všechna podpůrná opatření jako žáci majoritní populace.)
- Tematická zpráva ČŠI_2020:
https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematick%C3%A9%20zpr%C3%A1vy/TZ_Hodnoceni_uspesnych_strategii_ZS_znevyhodneni_21-10-2020_F.pdf

Podpora výuky u žáků s OMJ

- Vlastní výuka + kurikulární dokumenty
- MŠMT: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/vzdelavani-zaku-cizincu>
- MŠMT: iniciativy, např. portál **META**: podpora práce s žáky s odlišným mateřským jazykem: portál META.
(<https://www.inkluzivniskola.cz/deti-zaci-s-omj>)
- Společenské povědomí, např. podcasty v aplikaci: „Zapojme všechny“
<https://zapojmevsechny.cz/kategorie/detail/odlisny-matersky-jazyk>

PODCAST 3.díl: Škola jako nástroj integrace cizinců aneb „umět učit cizince znamená umět učit“

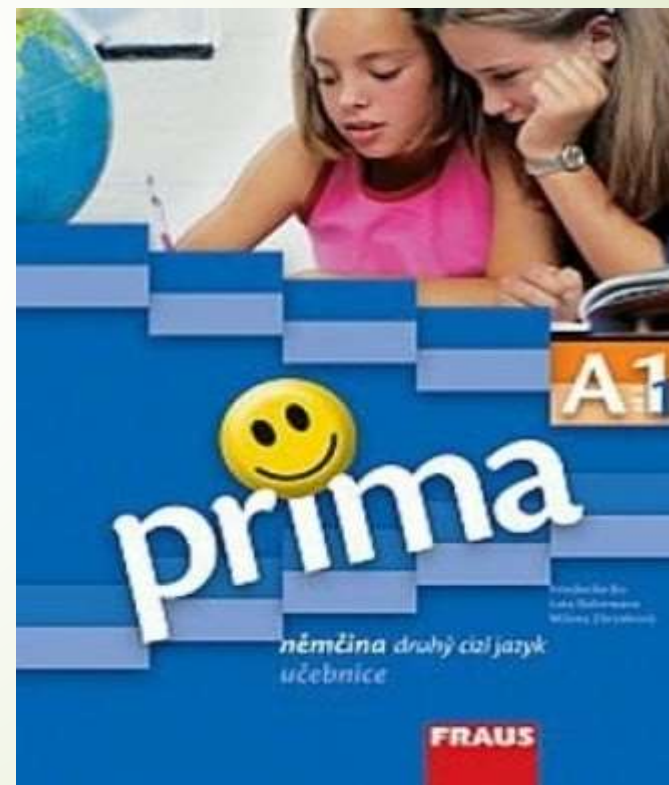
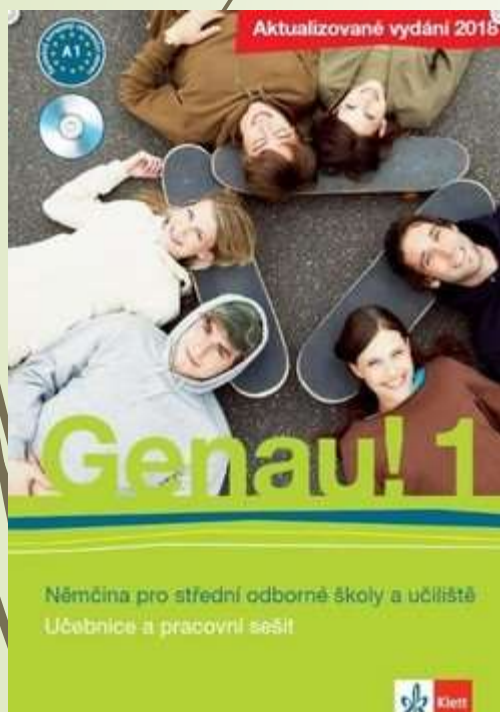

Výuka dalších cizích jazyků – učební materiály

Učebnice pro výuku němčiny jako druhého cizího jazyka

Genau! 1: *Učebnice němčiny pro nematuritní obory středních škol*

- **Deutsch mit Max 1** - *Němčina pro ZŠ a víceletá gymnázia /A1/-pracovní sešit s přílohou učiva*
- **Prima:** *němčina jako druhý cizí jazyk*, od konce druhého stupně ZŠ a svou koncepcí a rozsahem zaručuje plynulý postup výuky až k maturitní zkoušce.

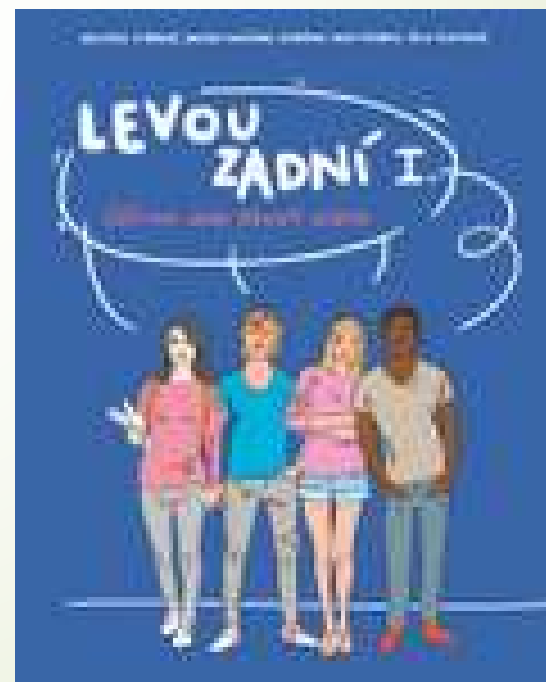
Učebnice pro výuku ruštiny jako druhého cizího jazyka

Pětidílný soubor učebnic ruštiny *Raduga po-novomu* pro studenty středních škol a první dva díly také **pro výuku ruštiny jako druhého cizího jazyka na základních školách.**

Učebnice češtiny pro žáky s odlišným mateřským jazykem

- Učebnice i cvičebnice Čeština pro cizince (2020) jsou jedinečné tím, že obsahují komplexní látku pro nácvik češtiny na prahové úrovni B2. Jsou vhodné pro všechny národnosti: slovanské, západoevropské a asijské studenty, pro univerzity i letní školy.
- **Levou zadní (2018)** je třídílná série materiálů pro výuku češtiny jako druhého jazyka pro mládež ve věku 14–18 let

Podpora vícejazyčnosti nad rámec oborů vzdělávání (vzdělávacích oblastí)

Translanguaging: jako pedagogický koncept

(např. García 2011, García/Kleyn 2016).

Východisko:

- jazyková heterogenita školy/školní třídy
- jazykový repertoár dětí jako potenciál, ne něco, co jim brání ve vzdělávání.
- Vzdělávací činnost je organizována tak, že žáci mohou využít svůj vlastní jazykový repertoár při vzdělávání ve všech oborech.
- Vyučující i ostatní odborní pracovníci ve škole využívají i svůj jazykový repertoár ke komunikaci s dětmi a jejich rodiči/rodinami.

Žitá vícejazyčnost – podpora vícejazyčného školního prostředí s pomocí ped. konceptu „translanguaging“

ZKUŠENOSTI JEDNÉ FINSKÉ ŠKOLY

- zviditelňovat přítomnost různých jazyků ve školním prostředí,
- uskutečňovat společné aktivity pro podporu jazykového povědomí (workshop, setkání, projektový den apod.),
- pracovat s vícejazyčnými texty, porovnávat různé jazyky,
- aktivně využívat přítomnost různých jazyků ve škole, např. vzájemně se učit základní pozdravy a fráze,
- informovat zaměstnance školy a rodiče o přínosech vícejazyčného a multikulturního školního prostředí,
- podporovat jazykové vzdělávání pedagogických pracovníků, zejména vzdělávání v jazycích, které u žáků školy převažují,
- přemýšlet nad možnostmi, jak začleňovat různé jazyky do každodenního života školy i do slavnostních událostí,
- využívat jazyky žáků jako zdroj obohacení běžné výuky,
- uvědomovat si, že jazyková rozmanitost obohacuje komunitu školy, a nebát se k ní hlásit.
- ZDROJ: (<https://www.inkluzivniskola.cz/podpora-vicejazycnosti-ve-skole>)

(Další) Vzdělávání učitelů

- Vysokoškolská příprava učitelů (i jazyků) – didaktiky jazyků, nové programy
 - didaktika prvního (českého) jazyka
 - Studijní program: *Učitelství ČJ a literatury se zaměřením na žáky s odlišným mateřským jazykem* (magisterský program na PdF MU)
- Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Závěr: Jak vícejazyčnost úspěšně/-ji podporovat?

- Zachování oboru *Další cizí jazyk* ve vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk) v RVP ZV
- Další/kontinuální podpora výuky češtiny pro žáky s OMJ
- Sensibilizování „školního prostředí“ pro citlivou a úspěšnou podporu žité vícejazyčnosti
- Implementování nových konceptů do vzdělávání v nadoborové perspektivě (např. translanguaging)
- Vysokoškolská příprava, další vzdělávání, učební materiály

... a v neposlední řadě

I prostřednictvím výše uvedených činností podporovat pozitivní vnímání vícejazyčnosti v celé společnosti jako

- kognitivního a kulturního potenciálu,
- prostředku k rozvoji vzájemné spolupráce,
- prostředku přispívajícímu k pokojnému soužití více kultur v jednom prostoru ...

Každý další jazyk ti otevírá nejen dveře, ale především oči.

Učení se jinému jazyku není jen učení se novým/jiným slovům, ale učení se tomu, jak o věcech přemýšlet jinak.

Děkuji za pozornost